

Božji služabnik Janez Gnidovec

IV. Vodja Škofovih zavodov v Šentvidu

nadaljevanje

Šentviška gimnazija je imela v svoji "avstrijski" dobi skrbno izbrane in odlično usposobljene profesorje-duhovnike. Dijaki so bili po večini iz kmečkih družin; izbrali so jih farni duhovniki in tako izbrane so še prereševali pred sprejemom. Bili so pod stalnim nadzorstvom; tudi vse izvenšolsko dogajanje - razvedrilo, zabave, igre, kulturno delo - je merilo na isti cilj: izoblikovati umsko in nravno dograjenega mladeniča. To usmerjenost je odločilno podprl verski duh vsega življenja v zavodih in redne verske vaje. Ni se torej čuditi, da so bili učni uspehi izredni in je šentviška gimnazija veljala za najboljšo v Sloveniji.

Komaj so se končali drugi zrelostni izpiti (24 kandidatov; izdelali so vsi, polovica z odliko), je izbruhnila prva svetovna vojna. Škof Jeglič je zavode dal na razpolago Rdečemu križu. A kmalu so vojaške oblasti tam ustanovile rezervno bolnišnico, ki naj bi sprejela 600 ranjencev. Decembra 1914 so pripeljali prve bolnike. Njih število je naraščalo zlasti po začetku vojne z Italijo. Šolskim zadevam in gojencem namenjenih prostorov je bilo vedno manj. Pred šolskim letom 1915/16 ni ostalo nič ne za spalnico ne za obednico ne za učilnico. Obenem pa je bilo vpisanih učencev vedno več - največ sprejetih dijakov je bilo 1. 1915: 102, in 1916: 117* , pa še okrog 50 begunskih študentov z goriške slovenske gimnazije je trkalo na vrata. Končno se je posrečilo doseči, da je poveljstvo bolnišnice izpraznilo nekaj sob v pritličju glavnega krila in risalnico, del pouka pa se je vršil v šentviški ljudski šoli, ki so jo tudi že bili vojaki zasedli. Večkrat je grozilo, da bodo gimnazijo sploh zaprli. To bi se tudi zgodilo, ako tega ne bi preprečil ravnateljev nastop.

*Tega leta je doseglo višek tudi število vseh gojencev v Zavodih: 415.

Od 22. oktobra 1914, ko so pred odhodom na fronto štirje dijaki napravili zrelostni izpit, so se "vojne mature" vršile po večkrat na leto. Šestkrat je bil za predsednika izpitne komisije imenovan Gnidovec (26. aprila, 17. maja, 28. junija in 12. oktobra 1. 1918, pa 24. julija in 17. novembra 1. 1919). Zadnje vojno maturo je na šentviški gimnaziji naredilo 11 študentov 1. julija 1921.

Pouk je občutil tudi sovražno razpoloženje avstrijskih oblasti do Slovencev. Junija 1. 1915 je deželni šolski svet prepovedal na slovenskih in dvojezičnih šolah Sketove slovenske čitanke.

Rabiti so se smele še do konca tistega šolskega leta, a strogo je bilo prepovedano v šoli brati in obravnavati spise, »ki govore ali celo slave ruske in srbske razmere, kraje, osebe in junake; kjer se govori o zatiranju slovenskega naroda ali se oznanja narodna nestrpnost.« Spet je bilo treba posredovanja; 13. novembra 1915 je ministrstvo dovolilo uporabo Sketovih čitank za tisto in po potrebi še naslednje šolsko leto; posebej pa se v odloku naštevajo izrecno prepovedana berila, med njimi Krst pri Savici, V spomin Andreja Smoleta, Ilirija oživljena.

Stalnega in izrednega napora je od rektorja, ekonoma in sester terjalo vprašanje prehrane. Dobili so jo in do konca vojske oskrbovali na stotine gojencev. Seveda tem vojna hrana ni šla vedno v slast. Zlasti so godrnjal nad "godljo" (kašo s krvjo in vampi v krompirjevi obari). Nezadovoljstvo so najbolj netili tisti dijaki, ki so na skrivaj dobivali živež od doma. Ko je to zvedel rektor, je zabranil, da bi kdor koli kaj prejemal od zunaj. Dejal je: »Vsi naj bodo enaki. Vsi enako potrpijo za vse, ker smo grešili s požrešnostjo. Sedaj odplačujemo.« Odtlej je obedel skupaj z gojenci. Če je kdo kaj pustil na krožniku, je rektor pobral ostanke in jih pojedel.

Kaj je v tistih letih stiske storil za begunce v Primorskega, odseva iz spominov, ki jih je R. B. objavil po Gnidovčevi smrti. Pripoveduje, kako so iskali »strehe in kos kruha pri usmiljenih rojakih. Kako hudo je bilo posebno mladim študentom, ki so v Gotici prekinili pred koncem tretje šole gimnazijo! Dosti nas je našlo očetovski sprejem pri gospodu rektorju Gnidovcu v šentviškem zavodu. Sicer velikanska stavba, da ji zlepa ni para, je bila do kleti in podstrešja natrpana z ranjenci. Prav čudežno je tedanji rektor zavoda in ravnatelj gimnazije dr. Gnidovec še našel prostora za številne gojence. Pa smo še mi potrkali. Vrata so se tudi nam odprla. Po lizolu in kadilu, po čudnem šolskem in bolniškem duhu je velo po prostornih hodnikih – tedaj učilnicah in jedilnicah. Nekateri smo tudi postelje imeli na hodnikih.

V obleki, sešiti iz ruskih vreč, s podedovano pelerino sem se predstavil g. rektorju. Mrzlo me je objelo, ko sem stal pred njegovo suho postavo. Dvoje žarečih oči me je prodiralo, roke polne ozeblin so se sklepale, ko me je nagovoril, naj grem najprej v kapelo, nato naj se vrnem. V kapeli sem hitro opravil, misleč, da bo itak treba pobrati tisti omot pred rektorjevo sobo. Ko sem se vrnil, me je milo pogledal: »Ostanite, saj se mi smilite. Tam doli ste veliki reveži.«

In ostal sem in z mano še ta in oni rojak, ki je danes že dal svojemu ljudstvu, kar je po dobroti tega svetega moža prejel. V tistem času nam ni mogel rezati obilnega kruha, a ni štedil z duhovnim. Morda ga tedaj nismo razumeli.«*

*Vestnik društva Jeglič, 1939, št. 17, str. 237.

Vsa bremena niso Gnidovca mogla odvrniti od tega, da se ne bi prostovoljno javil še za dušnega pastirja bolnikov. Bil jim je pravi oče in tolažnik. Tedaj se je naučil romunskega in celo madžarskega jezika, tako da je lahko poučeval in spovedoval člane vseh narodnosti dvojne monarhije. Govoril je v hrvaškem, češkem, poljskem, ukrajinskem., v nemškem, madžarskem, v italijanskem in romunskem jeziku. Za pastirsko delo med ranjenci mu je prišel prav ugled, ki si ga je pridobil pri zdravnikih, tudi pravoslavne in judovske vere; posebno ga je podpiral glavni vojaški zdravnik dr. Benediki z Bleda, dober katoličan.

Gnidovec je poznal vsakega bolnika, obiskoval jih je vsak dan. Samo vsakodnevno obhajanje je trajalo po dve, tri ure.*

*Za izredno požrtvovalno delo med bolnimi in ranjenimi vojaki so ga l. 1916 imenovali za viteza reda Franca Jožefa z vojno dekoracijo (Arko, Zgodovina Idrije, str. 158).

Nekoč se je neki Madžar ob Gnidovčevem vstopu z Najsvetejšim surovo zarežal. Ravnatelj je Najsvetejše položil na mizo in s presunljivim glasom zavpil nad neotesancem, da zahteva spoštljivo vedenje in se pri tem skliceval na svoj stotniški čin, ki ga je imel kot vojni kurat. Ranjenca je prizadelo; izgovoril se je, da nima vere. Gnidovec je žalosten odšel. Z molitvijo in ponovnim obiskom je dosegel, da je Madžar že tretji dan nato pobožno prejel obhajilo.

Bog ve, koliko podobnih primerov je tedaj bilo; koliko vojakom je Gnidovec pomagal, da so se vrnil na pot poštenega življenja, in kolikerim je odprl vrata v srečno večnost. Obiskoval je kljub zdravnikovemu svarilu tudi kužno bolne, ki so bili nastanjeni v leseni baraki ob gospodarskih poslopih, in jim nosil nebeško popotnico.

Kolegij sv. Stanislava in njemu pridružena škofijska gimnazija sta pod požrtvovalnim in pogumnim Gnidovčevim Vodstvom uspešno prebrodila ta huda leta. Slovenski narod je čutil z ustanovo in Cerkev je bdela nad njo. Med vojsko so jo med drugimi obiskali tile cerkveni knezi: tržaško-koprski škof dr. Andrej Karlin (16. novembra 1915), goriški nadškof dr. Frančišek B. Sedej (12. decembra 1915), oba skupaj z Jegličem 10. februarja 1917.

Končno se je stara monarhija zrušila in Slovenci so stopili v novo državno skupnost. Zavod je navdušeno praznoval konec vojne in dan osvobojenja 29. oktobra 1918.

14. decembra so praznovali zedinjenje. Gnidovec je v cerkvenem govoru opozarjal, kako moramo biti Bogu hvaležni za te dogodke, kako je naša dožnost vztrajno delo in molitev za

domovino. Slavnostni govor v dvorani je imel dr. Franc Trdan, ravnatelj pa je prebral spomenico Narodnega vijeća in odgovor prestolonaslednika Aleksandra. 29. oktobra 1919 so se somnili prve obletnice osvobojenja. Gnidovec je maševal, potem pa v dvorani govoril o pomenu tega dogodka.

Tudi na šolskem področju se je pričela nova doba. Oddelek za uk in bogočastje narodne vlade v Ljubljani je 27. novembra 1918 izdal odlok, po katerem je slovenščina postala učni jezik za vse gimnazijske predmete. Medtem ko so drugi zavodi morali pošteno poprijeti, da se znajdejo v novem položaju, je škofijska gimnazija nadaljevala že ustaljeno delo.* Učbeniki, ki so tu nastali, in izkušnje, ki so si jih profesorji tu pridobili, so zdaj pomagali prenovljenemu slovenskemu srednjemu šolstvu.

*Seveda se je prilagodila novemu učnemu načrtu. Povečalo se je število ur za pouk slovenščine, skrčilo pa za pouk nemščine, deloma tudi latinščine. V višje razrede so takoj vključili pouk srbohrvaščine (po 1 uro na teden).

Navzlic priznanjem – sem je spadal tudi obisk, s katerim so ustanovo počastili v Jegličevem spremstvu londonski kardinal Bourne, zagrebški nadškof dr. Bauer, banjaluški škof Garić in minister Alaupović; na akademiji je visoke goste pozdravil dr. Gnidovec – se je kmalu izkazalo, da je bila enakopravnost škofijske gimnazije z državnimi samo na papirju. Spet je bilo treba trkanja, prošenj in ugovorov, da si zavodi pridobe pravic, ki so bile pogoj za uspešno nadaljevanje učnega in vzgojnega poslanstva.

O osebnosti ravnatelja in rektorja Gnidovca piše dr. Puš med drugim: »Gnidovec je bil, brez pretiravanja, svetniški lik človeka. (...) Iz njegove osebnosti je žarel ogenj apostolstva tako izrazito, da smo to študentje instinktivno čutili. (...) Skrbelo ga je vedno in povsod za dušni blagor zavodskih študentov zdaj in pozneje v njihovem življenju, da sem vsaj jaz že ta čas slutil v njem zastrt lik misijonarja, ki ne opusti nobene priložnosti za reševanje neumrjočih duš. (...) Napravil je vedno na človeka vtis moža z izrednimi naravnimi talenti, ki mu nekako avtomatično pomagajo iz stisk in zadreg. Zdelo se je, da stisk in zadreg sploh ne pozna. Zakaj k naravni nadarjenosti se je pridružila neomajna vera in zaupanje v Boga in njegovo asistenco v težkih trenutkih. Vse pa je naravnavala in vodila njegova izobrazba. (...) Visoka izobrazba rektorja Gnidovca in v svetu pridobljena olikanost se je na svojski način prepletala z njegovo osebno skromnostjo in prislovno ponižnostjo v podobo človeka, ki ga je težko opisati. Kadar pa stojiš pred njim in začutiš, kako te njegova osebnost objema, moraš spoštljivo skloniti glavo. (...) Znal je mojstrovati svoja čustva (...) v temporalnih vprašanjih, a zgodilo se je ponovno, da so mu ušla iz vajeti,, kadar je šlo za dušne zadeve in duhovne ozire

...«

Vprašanje je ali je bil dr. Gnidovec dober poznavalec ljudi ("psiholog") in če je na splošno znal položaju in ljudem, zlasti dijakom primerno nastopati. Govori se, da v zavodih ni bilo prave domačnosti. Vsaj nekateri gojenci so razen tega imeli mučen občutek, da je ustanova zaradi profesorjev, ne zaradi njih. Dražila jih je razlika v kakovosti in količini njim pa profesorjem odmerjene hrane. Večerja je bila trikrat na teden komaj zadostna.*

*Izjave dekana C. Milavca februarja 1971 v Moronu.

Do gojencev je kazal popolno zaupanje. V razredu je ravnal tako, kot da si ne upa dijaka sumiti kake napravnosti ali goljufije. Ni pogledal, ali ima študent pred tablo pri grškem besedilu v knjigi pripisane slovenske izraze. Če pa se je kdo po nerodnosti izdal, je pri Gnidovcu opravil; ni mu več zaupal.

Cirila Milavca, poznejšega dekana, je odslovil, ker je verjel Cirilovemu sošolcu, da je pri igri zabavljajl čez zavod. Pozneje je spoznal, da se je dal zavesti, in je Milavcu izkazoval posebno naklonjenost.

Dr. Tine Debeljak (vstopil v zavod 1. 1914) pripoveduje, da je bil ravnatelj vesten, a do gojencev prijazen in "skoro širokosrčen", ter navaja dva dogodka:

Ko je umrl Ivan Cankar (11. decembra 1918), so dijaki-literati (Vodnik, Kralj, Tomazin, petošolec Debeljak) prosili, naj bi jih pustili na pogreb: vsaj nekatere ali vsaj osmo ali celo višjo gimnazijo. Vodstvo je odločilo, da ne gre nihče. (Cankar je tedaj veljal za katoličanom nasprotnega). Pogreb je bil popoldne in Debeljakov razred je takrat pisal pri Gnidovcu grško nalogo. Tine je iz protesta oddal prazen list. Ko je Gnidovec naloge vrnil, je Tine bral na svojem listu: nezadostno, zaradi upornosti pa ni bilo nobenega opomina ali drugačne kazni.

Nekaj mescev kasneje so isti mladi uporniki, ki sta se jim pridružila še Miklavčič in Tomc, sestavili spomenico na škofa Jegliča; prosili (ali zahtevali) so razne spremembe: da hodijo na sprehod ločeno - ne po dva in dva -, da bi ob sobotah lahko hodili v Ljubljano v gledališče, da bi lahko prebiral Ljubljanski zvon in podobno. Dr. Gnidovec je spomenico mirno prevzel in jo poslal škofu. Jeglič je prišel v zavod in s podpisniki resno razpravljajl o vseh točkah. Pri tistih, kjer jim ni ustregel, jim je navedel razloge za tako odločitev.

Nalog in skrbi Gnidovcu ni manjkalo in ni se jim izogibal. Pač pa je zmerom bolj čutil, da ga Bog kliče drugam, v še bolj neposredno delo in žrtvovanje za duše. Ob odhodu iz zavodov je javno povedal, da je že leta prosil Boga, naj mu pokaže neznani, pa dolgo zaželeni cilj. Zato

se je, najbrž že novembra 1. 1919, odpovedal ravnateljstvu škofijske gimnazije.*

*24. novembra je škof Jeglič izdal uradno potrdilo o Gnidovčevi nravni neoporečnosti, sposobnostih in gorečnosti; vzdevlje mu naslov rektorja in ravnatelja, obenem pa tudi kandidata Misijonske družbe v. Vincencija Pavelskega.

Povod za odstop pa so dala neka nesoglasja s profesorji in prefekti. Gnidovec je na seji predlagal delitev nižjega oddelka. Na razne pomisleke se je odločil, da gre s tem načrtom v Ljubljano k Jegliču. Škof je načrt odobril. Za novega prefekta je Gnidovec iz Ljubljane pripeljal duhovnika Lomška.* Profesorji in prefekti so rektorju oddali pismo, v katerem so protestirali proti sprejetju Lomška za prefekta, češ da nima potrebnih lastnosti, predvsem pa da je vdan pijači. Gnidovec je spet sklical sejo in s tresočim glasom povedal, da je Lomška privedel na škofovo odredbo. Ostali tega prefekta nočejo. Gnidovec se z njimi ne more strinjati pri skupnem delu, oni se ne morejo z njim. Zato bo odložil svoje mesto.

*Še med drugo svetovno vojsko so bile z njim težave zaradi pijače. Umrli je v Gradcu 29. marca 1958, star 81 let.

V tej odločitvi je sodelovalo več stvari: Gnidovčeva želja, da stopi v lazaristovsko družbo, za kar je moral že prej imeti Jegličev pristanek; njegova pokorščina škofu, kateremu je bil vdan z otroško ljubeznijo in ki mu je zdaj priporočil za Št. Vid novega prefekta, katerega pa ostali niso hoteli sprejeti; verjetno pa še nekatera druga nesoglasja z vsaj nekaterimi sodelavci v zavodih.

O tej zadevi najdemo zanimive podatke v pismu g. Viktorja Zakrajška dr. Žagarju (23. septembra 1968): »Da ga njegovi sodelavci v zavodih takrat niso razumeli, je jasno. On je pač gledal in delal vse 'sub specie aeternitatis', vsi drugi pa so bili bolj 'otroci tega sveta', zaverovani v svoje znanje. V skrbi za duše ga pač niso dohitevali in ne razumevali - zato pa so se tudi razšli in pokojni rektor se je kratko malo tiho umaknil. [...]

Ko sem prišel po njegovi smrti v Zavode, me je družba nekaj profesorjev, njegovih bivših kolegov, vprašala in to s posmehom, če bo pokojni Gnidovec kaj kmalu prištet med svetnike, in celo zahtevala od mene, naj jim navedem cel kup čudežev - vse skupaj seveda z neko ironijo ...«

Dr. Tine Debeljak navaja še en možen razlog za Gnidovcev odstop: tako naj bi se umaknil škofu dr. Karlinu, ki so ga tedaj izgnali iz Trsta in je prispel v Ljubljano.

O Gnidovčevem odstopu je ljubljanski ordinariat 9. decembra 1919 službeno obvestil višji šolski svet, ki pa je o stvari vedel vsaj že na seji 4. decembra. 12. istega mesca je predsednik višjega šolskega sveta profesor F. Vadnjal podpisal zahvalo, v kateri se med drugim bere:

»Vaše delo se je sicer omejevalo skromno in na zunaj skoro neopaženo na škofijsko gimnazijo in na škofove zavode v Št. Vidu nad Ljubljano, a je bilo dalekosežnega pomena za vse slovensko srednje šolstvo.

Izvršujoči namen in voljo požrtvovalnega ustanovitelja zavodov in gimnazije v Št. Vidu škofa Antona B. Jegliča ste v zvezi s svojim učiteljskim zborom uredili prvo popolnoma slovensko gimnazijo na slovenskih tleh; dali ste pobudo, da se je organiziralo spisovanje slovenskih učnih knjig za višje razrede srednjih šol, ki so bili na državnih zavodih v prvih letih Vašega delovanja še popolnoma nemški razen borih dveh ur slovenščine na teden; s tem, da so prevzeli zavodi sv. Stanislava pod Vašim rektoratom in na Vaše prizadevanje tudi društvo slovenskih profesorjev založništvo cele vrste učnih knjig, kar je dalo poguma tudi zasebnim založnikom, ste omogočili, da je to organizirano delo tudi uspelo [...]

S tem delom ste ustvarili pogoje, da se je doseglo tudi na državnih zavodih še pod staro Avstrijo slovensko podajanje nekaterih učnih predmetov in da ob nastopu nove dobe, ob ustanovitvi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev popolno poslovenjenje ni zadelo ob bistvene ovire. Brez škofovih zavodov s slovensko gimnazijo in brez Vašega dela bi bilo ob popolnem pomanjkanju učnih knjig v sedanji gospodarski in tiskarski krizi to takojšnje poslovenjenje kratko in malo nemogoče.«

Zavodi so se od svojega dotedanjega vodnika poslovili 6. decembra 1919. Pred zbranimi profesorji in učenci se je škof Jeglič odhajajočemu zahvalil za 14-letno vestno delovanje. (V tej prvi dobi škofovih zavodov je bil Gnidovec edini, ki je v njih ves čas deloval.) V imenu gimnazijskih učiteljev se je od njega poslovil starosta dr. Ivan Knific, v imenu prefektov Karel Gross, v imenu učencev pa osmošolec Matija Tomc.* Gnidovec je bil kratek; poslovil se je s solzami v očeh.

*Dr. Tine Debeljak se spominja, da ob Gnidovčevem odhodu nobenemu dijaku ni bilo hudo; niso ga imeli posebno radi.

Ravnateljstvo je za njim prevzel nekdanji tovariš z dunajske univerze Anton Koritnik, rektor pa je postal bivši tržaško-koprski škof dr. Andrej Karlin.